

Alternatív Körlevél a Hamburgi Magyarok Egyesülete tagjaihoz

Vándorszínészek

„Kísértet járja be Európát”, a vándorszínészet kísértete. Mert az igazi az pár száz évvel ezelőtt élt és a Csokonai vagy a Petőfi névre hallgatott, még az apostolok lován közlekedett és örült, ha néhány települést boldogíthatott egy évadban, mai utódai(k) az egész kontinensre tekintenek és 100-200 kilométeres sebességgel száguldanak egyik nagyvárosból a másikba. Valószínűleg ugyanaz a hév hajtja őket, mint őseiket, akik kőszínházat sose láttak, csak csűrőkben és pajtákban léphettek fel. De ma sem könnyű nekik, ha az Európa különböző részein élő magyarokhoz akarják elvinni sajátos üzenetüket és hitüket, hogy ez az üzenet ott is (vagyis: mindenütt!) visszhangra fog találni, tehát érvényes mondanivalót közvetítenek, mert a ma emberéről a ma emberéhez szólnak, s a problémák ma Európaszerte nagyjából azonosak. Ezért vállalják a fáradságokat, az energiafogyasztó utazásokat, nem ekhós szekéren ugyan, de éjszakai száguldásokat (Lyontól Hamburgig például egyhuzamban) és nappali fellépéseket teljes erőbedobással, emberi és ezért sérülékeny fizikai létük regenerálódásával egyelőre keveset törődve, amíg egy ilyen körutazás tart. Mert fiatalok és küldetéstudatuk van, mint a hajdaniaknak, mert el akarják mondani problémáikat - láttuk: mindannyiunkéit! – embereknek, akik megértik őket, s akiknek játékuk nemcsak egyszerűen élményt jelent, de szembenézést is önmagukkal, saját életük egy-egy hátrahagyott, de a lelkükben még élő, netán még fájó, mert alig behegedt sebével, régebbi szomorú élményével.

De kezdjük előlről. Színészvárási izgalomban az **E V**-e: mikor jönnek, hányan jönnek, ki tudja elszállásolni őket és hasonló előkészületi problémák. Valójában szezonzárás után vagyunk, egyesek már el is utaztak szabadságra, mások lakásrenoválassal vannak elfoglalva, de ezt az ajánlatot nem lehet el nem fogadni, olyan ígéretes a jelentkezés. És vajon lesz-e közönség, hiszen a tagokra ugyanaz érvényes: sokan már rég nincsenek itt.

Alulírott megvallja itt két előzetes hozzáállását az üggyhöz. Először is: szándékozott, de nem sikerült neki egy-két „igazi vándorszínészt” magánál elszállásolnia, mert kései érkezésük miatt már nem tudta volna őket meglehetősen távoli otthonába szállítani, s másodsor, amire készült, az nem volt több kis nyári, könnyű szórakozásnál. Elvégre jártak itt már évekkal ezelőtt marosvásárhelyi „hivatásosok”, s azt kaptuk tőlük, ha színvonalasat is.

És lassan gyülekezik a „nagyérdemű”. Csak az előcsarnokban, mert bent dolgozik az együttes, rendezik a termet. Ez nekik bizonyára (!) a testedzés, a torna, a színészkedés szellemi és idegkimerítő munkáját ellensúlyozó fizikai gyakorlat: felépíteni a játszóteret, majd a végén leszerelni és elrakni mindent a kocsiba (kellékek, világítás, ilyen-olyan tárgyak stb.) és beleülni és tovább utazni, mert reggelre már pár száz kilométerrel arrább kell lenni, újabb előadásra, netán versenyfellépésre (mint most!). És amikor bemegyünk, nem ismerjük meg a termet, ahol annyi összejövetelel vettünk részt. Bocsánat: nem bemegyünk, hanem bevezetnek. Ők, pontosabban a társulat vezetője és rendezője. Mert a teremben egy kisebb néző- és vele egybefolyó játszótérbe lépünk tovább, valahova leültetnek és az így kialakított előtérben megkezdődik előttünk az előadás.

Van egy harmadik hozzáállásom is: nem feltétlen kedvenceim a modern rendezők és rendezéseik. Főleg az nem, ha ismert darabokat vagy operákat ültetnek át a világűrbe vagy csak az esztétikai elvonatkoztatás huszonhetedik egébe (holdbéli díszletek és kosztümök, uniformizált ruházat stb.). Nem szeretek frakkos Rómeót vagy úrhajóban töprengő Hamletet látni. Ezért kisebb fenntartással vártam, mi fog történni, mire képes az a pár gyerek (néha átmentek az előcsarnokon, láthattuk őket, s a magam 70 évének magasából nyugodtan merem *legyerekezni* őket. Összesen kilencen voltak.)

És elkezdődött. Legelőször az az óraműszerű pontosság tűnt fel, amivel az egész történést a rendező és a technikai oldal kézben tartotta: minden mozdulat a helyén volt, a villany másodpercre pontosan aludt el és gyúlt ki a változásoknál, a kellékeket (székek, apróbb tárgyak) minden szereplő pont akkor és oda tette, vitte stb., ahova kellett. A fellépők mozgásának tökéletes koordináltságáról dicséretileg szólni talán sértésszámba menne, hiszen az a színpadi helyváltoztatás elemi szintjéhez tartozik, s itt annál – gyorsan kiderült – sokkal, de sokkal magasabban voltunk.

Igen, az egész darab modern volt, a koncepciótól a kivitelezésig, a rendezés „nem is tett mást”, mint hogy ezt a maiságot kellő keretbe állította, s ezzel tökéletesen érvényre juttatta. Hogy benne az elmúlt század sok színjátszó kelléke, technikája, eljárása helyet kapott, az érthető, hogy egyik sem lógott ki, nem volt túlzó módon eluralkodó, az már nem annyira: ehhez valóban rendezői érzék és egyensúlytartási ösztön kellett. Mert volt itt szavalókórus (talán az iskolai, talán a munkásszínjátszás hagyományaiból), volt elidegenítés (Brecht), volt egyszemélyes (*stand-up-comedian*) jelenet (sok színész pályakezdéséből ismert, pl. Woody Allen), volt dadaista nonszensz, sőt a neoadára emlékeztető groteszk és happening-szerű „összevisszaság” (gondolhatunk akár off-Broadway hatásokra is), volt énekszám egyedül és csoportosan, ismert dallam új szöveggel és így tovább. És sok ötlet és fantázia a jelenetek kidolgozásában, gúny és irónia és panasz és kevés remény. De a legmeglepőbb volt számomra, hogy ezek a színészek, akik képesek voltak kifejezőerejű mozgásaikat tökéletesen begyakorolni és könnyedséggel előadni, az előadás folyamán többször átöltözni és új alakban, új szereplőként megjelenni, képesek voltak az utolsó percig friss energiával új szerepüket „hozni”, szóval ezek a fiatalok tudtak alakítani is, vagyis „színészkedni”, szerepükkel nemcsak annyira azonosulni érzelmileg, hogy a hatásuk alá vontak minket is, hanem ezt világosan ki is fejezni. Arcjátékuk volt, egészen a valódi könnyekig (ha itt trükköt használtak, válják dicséretükre az is), s ez is, de nemcsak ez, hanem a belőlük sugárzó, sőt áradó meggyőző erő okozta, hogy szem a nézőtérben sem maradt szárazon. Azt mondtam, azonosultak szerepükkel érzelmileg. De ezt nem tudhatom, a lényeg, hogy meggyőztek erről. Ha valójában Diderot („Színészparadoxon”) vagy Brecht tanításának a hívei (miszerint jobb, ha a színész nem azonosul, csak megjátssza azt), akkor is meggyőző volt a játékuk és ez számít. Ami a könnyeket illeti: ezek egyszer valóban peregtek, s többször a közelükbe jutott a hangulat, de egyszer sem fenyegetett a giccsbe fordulás veszélye, és olcsó fogásnak sem hatott soha.

Na és mit mondhatunk ezek után még a tartalomról? Sokat vagy semmit. Az előadás témája az élet maga, főleg a gyereklét és az életbeindulás sokszor fájdalmas tapasztalatai egy rideggé vált, érdekorientált, már a családot is megsemmisíteni képes társadalomban. Hogy ez a kapitalizmus vagy a kialakulatlan posztoszocialista rend(etlenség), az alig fontos. Az ember elembertelenedése és a gyermek orientálódási problémái egyformán durvák mindkettőben. Elmesélni többet nem lehet, sem kis, érdekes jeleneteket, sem izgalmas sztorit, látnia kellene az egésznek mindenkinek, hogy élete egy-egy fordulatra ráismerjen, s nevetve elérzékenyedjen vagy elérzékenyedve nevessen, de máskor az, akit olykor mélyebben érint a dolog, akár kínjában is nevessen egészen addig, amíg együtt könnyezik az előadókkal, hiszen mindannyian voltunk gyerekek, hívtuk édesanyánkat, szüleinket, s esetleg közülük valamelyik valamilyen okból hiányzott, mert az élet mindannyiunkat megtréfált párszor, gyengébben vagy erősebben. Az előadás alig több, mint egy óra, mégis elmondható, hogy a tartalomhoz alig volna mit hozzátenni, annyira átfogóan tekint az említett

kérdésekre. Hogy az itt tükrözött élet a mai Erdély konkrét viszonyaiból táplálkozik, az természetes, mégis az ott megélt visszasságok ellenére a darab szinte minden jelenete akárhol megtörténhetne a modern világban, esetleg kis módosítással. Mert „a hivatal packázásai” Arany János óta semmit sem változtak, csak finomodtak esetleg egyes vidékeken. Az előadott mű szerzői maguk a színészek, akik saját életükből és környezetük megfigyeléséből „kivágot” kis életkockákat írtak jelenetekké, ezekből állt össze a szöveg(könyv), épült fel az előadás.

És ezt ezek a gyerekek teljesen ellenszolgáltatás nélkül adták elő nekünk, dolgoztak és játszottak mintegy gyakorlatként és saját örömükre s a mi tanulságunkra. Elképzelhetetlen a mai világban a művészet, a színészi lét ilyen komolyan vétele és önfeláldozó szolgálata. De megérthetjük, ha hallottuk egyikük megjegyzését, hogy őt mindez nem fárasztja, hanem feltölti energiával, erősíti lelkileg. Hallunk néha a Föld különböző vidékeiről lelkesítő teljesítményeket főleg fiatal művészekről, mint a venezuelai fiatalok szimfonikus zenekara (az ugyancsak fiatal, nemzetközi elismertséget nemrég szerzett Dudamel karnagy vezetésével), vagy a palesztin-izraeli zenekar (Barenboim alapítása). Azt hiszem ez a méreteiben sokkal kisebb csapat lelkesedésben felveszi velük a versenyt. Külön öröm egyeseknek, hogy ezt a ritka és példamutató jelenséget éppen szűkebb pátriánk, Erdély adta nekünk.

Ez az a teljesítmény, amelyre *hogyan volt*-ot kell kiáltanunk. Ennek az előadásnak a legfontosabb következménye, hogy bennünk az ismétlés, az újraátélés vágyát kelti fel. Még egyszer kellene látnunk, hogy az egész (belső összefüggései szerint) jobban összeforrasszuk magunkban, és hogy mind az egyes részekre, mind az egyes szereplői teljesítményekre tudatosan figyelve maradandóbb élményeket raktározhassunk el. Ez az az emberi teljesítmény, amit támogatnunk kellene nemcsak új meghívással, de anyagilag is (útiköltség, beléptidj), de a BUOD-hoz eljuttatott javaslattal is, hogy szervezzen nekik önálló németországi turnét, hogy minél több néző élménye lehessen ez a rendkívüli emberi és művészi produkció. Nagyobb és nevesebb társulatot fogadni, ellátni és neki nézettséget is biztosítani nem biztos, hogy tudnánk, de ameddig ilyen lekes kisegyüttesek léteznek, nincs is szükségünk nagyobbakra. Reméljük, hogy zsúfolt programjukba (újból Thaiföldre mennek, ahol mondanivalójuk szintén visszhangra talált) belefér egyszer egy újabb találkozás velünk.

Azt írtam többször: ezek a gyerekek. Vannak köztük 20 év feletti, de 20 év alattiak is. De ezek a gyerekek éppen azt mutatták be és mondták el nekünk, hogyan hagyták maguk mögött a gyerekkort sokszor nem jószántukból szerzett negatív élmények kényszerítő hatására. És ahogy ezt nekünk érthetővé tették, az színvonalas művészi teljesítmény volt. Tehát: 1. már nem gyerekek, 2. kiforrásban levő tehetséges színészek (ha szigorúak vagyunk: színésznövendékek). Elnézést kérek tehát, többet nem írom, hogy gyerekek. Még látszik rajtuk ugyan néha a vállalt feladat nagyszerűségének tudatából fakadó megilletődöttség, még nem képesek hideg mesteremberként mozogni a színpadon, még az a benyomásunk néha, hogy bennük a szív és nem az ész a hangadó tényező, de mindezt csak jó értelemben lehet róluk elmondani. Egyéni teljesítmények kiemelésére nem vállalkozunk, egyrészt, mert a produkció egyértelműen kollektív munka eredménye, másrészt azért nem, mert a szereplőváltásnak a színpadon alig volt észrevehető következménye az alakítás magasfeszültségének változatlan fennmaradása, továbbvitele miatt.

Az előadás után a társulat elbeszélget hallgatóival, érdekli őket a hatás, amit tettek, az egyes részeké külön, s főleg az, hogy talált-e valaki hasonlóságot az általa valaha átéltekkel, utalást saját életére. És ekkor derült ki, mennyire telibe találtak a legtöbb néző lelkében. Egy nyilvános előadás után szinte elképzelhetetlen jelenet volt az, amikor egyikünk a sírástól végig sem tudta mondani, mennyire átérezte az egészét saját sorsára gondolva. S ha kisebb mértékben is, de majdnem mind így voltunk. Itt most hát a művészet valóságfeltáró erejéről lehetne esztétikai értekezésbe kezdeni, de hagyjuk ezt el kivételesen.

Inkább köszönjük meg nekik ezt az igazi színházi élményt és hangulatot, a szakmaiságnak ezt a minden vonatkozásban lelkes és lebilincselő, magasszintű megnyilatkozását.

Köszönjük és a viszontlátásra!

Tisztelettel,

Horváth Tibor

P.S. 1. Vendégünk a székelyföldi (sepsiszentgyörgyi) „OSONÓ” Színház együttese volt. Rendező és vezető: **Fazakas Misi**. Az előadás címe: *Ahogy a víz tükrözi az arcot*. Az együttesről olvashatunk a honlapjukon: www.osono.ro/html/hu Ott olvashatunk az egyes szereplőkről is, akiket itt névszerint nem említünk. Talán a következő találkozásokor.

P.S. 2. Erdély soknemzetiségű terület. A magyarok és románok mellett élnek ott németek („szászok”, „svábok”), szláv töredékek (bulgárok, szerbek, szlovákok, lengyelek, lipovánok), cigányok, zsidók, örmények é.í.t. És tudják egymásról, hogy ki melyik nép fia és ezt tisztelik is egymásban. És mindannyian román állampolgárok ugyanakkor, de ez nem változtat senki etnikai azonosságán.

Egyébként ugyanez a helyzet Magyarországon is: a magyarok mellett élnek ott is németek („svábok”), románok, szerbek, szlovákok, cigányok, zsidók stb. Mind magyar állampolgárok, de más-más etnikum tagjai. Külföldön az egyszerű kezelhetőség kedvéért mindannyian magyarnak számítanak (állampolgárságuk alapján), de ez nem változtat ...stb. (l.m.f.)

Mindezt kedves „anyaországi” nemzettársaink figyelmébe ajánlom.

P.S. 3. Az erdélyi magyar színjátszás egyidős a „magyarországgal”, de:

- Erdélyben jött létre az első magyar állandó színtársulat (1792), amely fenn is maradt, több korábbi, másutt történt sikertelen próbálkozás után (pl. Pest, 1790-1796).
- Kolozsvárott épült az első magyar kőszínház (1821) a fenti társulat számára, akkor, amikor a vándorszínészek általában még mindenütt az említett falusi alkalmatosságokban kényszerültek föllépni. (A férőhelyek száma 1400, a földszinté: 800 volt. Sajnos, lebontották.). Pesten volt ugyan állandó színtársulat, de német nyelvű (1774-től). Ez a Rondellában működött. A magyar nyelvű kőszínház csak 1837-ben nyílt meg.
- Erdélyben készült az első Shakespeare-fordítás (*III. Richárd*, **Aranka György**, 1785).
- A kolozsvári Erdélyi Múzeum pályázatára (1814) készült **Katona József Bánk bán**-ja.

A Második Világháború után Erdélyben a következő városokban létesült ma is működő magyar nyelvű színtársulat: Kolozsvár, Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Temesvár. Rendezőik és színészeik az egész magyar nyelvterületen ismertek és megbecsültek.

Kolozsváron magyar nyelvű opera is működik, s így ez az egyetlen város a világon két különböző nyelvű operával. Ez az operatársulat játssza hanglemezre (cd) Erkel Ferenc összes operáját (eddig megjelent: Bátor Mária, István Király, Brankovics György,?).

Marosvásárhelyen van Erdélyben magyar nyelvű Színművészeti Főiskola.

Ezt is szeretettel ajánlom „anyaországi” nemzettársaink figyelmébe. Mert az előadás után elhangzott kérdéseik meglehetősen tájékozatlanságot mutattak e téren. (Lehet, sajnos, hogy én sem vagyok teljesen naprakész a fenti adatokban.)